

Осовська І. М.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СТРАТЕГІЇ І ПРЕФЕРЕНТНІ ТАКТИКИ ПАРЕНТАЛЬНОГО НІМЕЦЬКОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню стратегій парентального німецькомовного дискурсу та преферентних тактик комунікантів, кожна з яких у процесі розвитку дискурсу виконує певні дискурсивні функції і має відповідні мовні маркери лексико-семантичного та граматико-семантичного рівнів.

Ключові слова: *парентальний дискурс, комунікативна стратегія, комунікативна тактика.*

The article is dedicated to the investigation of the strategies of German parental discourse and communicants' preferential tactics, each of which has definite functions in the process of discourse development and possesses corresponding language markers of lexico-semantic and grammar-semantic levels.

Key words: *parental discourse, communicative strategy, communicative tactics.*

Представляючи собою складне багатовимірне утворення, мовленнєва діяльність допускає множину аспектів дослідження. Однак, розгляд спілкування із врахуванням всіх характеристик культурно-історичного, соціально-ситуативного та комунікативного планів стає можливим при дискурсивному підході, оформленому в самостійну лінгвістичну дисципліну. В руслі сучасних антропоцентричних досліджень інтерес до мовної особистості як стрижневого об'єкта лінгвістичних досліджень неминуче переносить акценти з мовної системи на продукти комунікативної діяльності – дискурси [3]. Типи дискурсу визначаються комунікативно-прагматичними зразками мовленнєвої діяльності, що протікає в певній соціальній сфері та характеризуються набором взаємообумовлених змінних складових – норм, конвенцій, ситуативних контекстів та рівня їх формальності, соціальних стосунків та ступеню знайомства учасників [4].

Сімейний дискурс як невід'ємний елемент соціального життя, найбільш специфічно презентує ментальність та визначається як комунікація споріднених сімейними зв'язками осіб, якій притаманні: іррелевантність офіційної регламентації комунікативної поведінки, відсутність жорсткого сценарію комунікації, часової і протокольної регламентованості, порядку передачі комунікативних ходів, залежна від статі, віку та різновиду сімейної одиниці статусно-рольова конфігурація, ускладненість конфліктними комунікативними ситуаціями, широкий вибір комунікативних тактик для втілення конкретних стратегій спілкування [1; 2]. Одним із типів сімейного дискурсу є парентальний дискурс (ПД), що

презентує всю множину різновидів спілкування між батьками та дітьми (нащадками), обумовленого соціальними функціями партнерів та лише частково регламентованого по змісту і по формі. Результати аналізу парентального дискурсу сучасної німецькомовної сім'ї свідчать про те, що з огляду на визначеність мети, наявність цінностей, стратегій, конфігурації відносин, які перебувають у постійному русі і перетинаються через розмноження, прив'язаність, спільні інтереси та владу, він є цілковито новим дискурсивним утворенням.

Метою даного дослідження є вивчення характеристик мовленнєвих стратегій і преферентних тактик в парентальному німецькомовному дискурсі.

Діяльність спілкування, будучи породженою потребою як джерелом активності, повністю не керується нею. Визначальним моментом тут є ціль – мета, відповідно до якої мовцем розробляється стратегічний план, що включає вибір необхідних для її досягнення засобів. В парентальному дискурсі ми маємо справу з кількома координуючими цілями – вихованням нащадка, соціалізацією нового члена суспільства, (усвідомленим/несвідомим) передаванням йому соціальних цінностей та норм поведінки, знань, вмінь та навичок, як у вербальній так і у невербальній формах, тобто формування світогляду дитини. Досягнення мети спілкування реалізується за допомогою певних стратегій – творчої поетапної реалізації комунікативного плану побудови власної мовленнєвої поведінки для досягнення глобальної мовної або немовної мети в мовленнєвій події. Стратегії ПД складаються із комунікативних інтенцій адресантів-батьків, що конкретизують основні цілі соціалізації, та адресантів-дітей, що позначають основні цілі самореалізації молодшої особистості. Аналізований матеріал дав можливість виокремити наступні комунікативні стратегії батьків: 1) пояснення, орієнтоване на інформування, передачу знань про світ; 2) організацію, що полягає в спільних діях учасників комунікації та створенні сприятливих умов та доброзичливої атмосфери для спілкування; 3) оцінку, що забезпечується правом старшого покоління оцінювати досягнення нащадків; 4) сприяння, що полягає в підтримці та корегуванні нащадка та відрізняється від оцінки (яка спрямована на встановлення об'єктивного стану справ) спрямованістю на створення оптимальних умов формування особистості; 5) контроль, що являє собою складну інтенцію, спрямовану на отримання об'єктивної інформації про засвоєння знань, сформованість вмінь та навичок, прийнятті системи цінностей нащадком.

Для втілення конкретних стратегій використовують комплекс тактичних прийомів, які спрямовані на позитивну реалізацію визначеної в кожній мовленнєвій ситуації стратегії спілкування. Аналіз фактичного матеріалу (діалогів з німецькомовних художніх DVD-фільмів) дає підстави стверджувати про наявність преферентних тактик для обох типів

адресатів – батьків та нащадків. Слід зазначити, що зумовлений вищим комунікативним та соціальним статусом тактичний “арсенал” батьків значно багатший. Преферентними тактиками німецькомовних адресатів-батьків є повчання (*Ihr solltet eine Interpretation schreiben, und du lieferst mir Wortsalat / Und hör endlich auf, immer andern die Schuld zu geben*), схвалення (*Gut gemacht! Das ist mein Sohn!*) та засудження (*Du hast alles versaut. Wie kann man nur so blöd sein!*), контроль (*Hast du getrunken? Du bist gerade erst aus der Psychiatrie ...und willst betrunken zur Schule?!*), поворти (*Ich war immer für euch da. Ich hab euch alleine satt gekriegt, ich hab alleine auf euch aufgepasst, euch nachts euer Geschreier getragen*) та перебивання (*Wieso das denn?! / Warte mal!*), що пояснюється ширшим спектром конвенційно закріплених комунікативних прав, які дозволяють впливати на мовленнєву поведінку нащадків експліцитно – у вигляді регулювання і імпліцитно – у вигляді маніпуляцій. Частотними, хоча й ситуативно-залежними, є тактики спілкування на рівних (*Was ist mit dieser Charlotte? Seid ihr zusammen? Ich meine, richtig. Schläfst du mit ihr? Ich will wissen, was mit dir los ist / Können wir uns bitte ganz normal wie erwachsene Menschen unterhalten*), поступок (*Das mache ich nur für dich, damit du...*) та зміни топіку (переважно в конфронтативних мовленнєвих ситуаціях – *Ich hab keine Lust mehr, mit dir rumzustreiten. Sprechen wir jetzt von den Ferien!*); переконування (*Du hättest heute in der Schule sein müssen. Die wollen dir noch 'ne Chance geben*), попередження (*Ich warne dich! Verschwinde! Ich geb' dir 24 Stunden. Dann will ich dich hier nicht mehr sehen!*), акцентуації важливості власної ролі в житті співрозмовника (*Ich hab dich zur Welt gebracht! Ich hab dir alles beigebracht! Ich hab dich zu dem gemacht, was du bist!*; *Wenn dir dein Leben so egal ist, bitte. Aber denk' auch an uns!*), пояснення (*Thema verfehlt / Ich bin nämlich dein Vater und ich möchte nicht, dass meine Tochter mit einem Psychopathen um die Hauser zieht*), апелювання до загальноновизнаності певних правил (*Alle wissen, dass...*), виправдовування особи, що виступає аргументом нащадків (*Es ist sein gutes Recht, dich nicht in sein Haus zu lassen! Ich hatte dich auch nicht rein gelassen*), заборони бажаної дії (*Ich verbiete dir diese Reise!*), ігнорування (*Jetzt ist nicht die richtige Zeit dafür / Lass mich in Ruhe mit ...*), змалювання умовних перспектив (*Wenn du mit diesen Spinnereien nicht aufhörst, sehe ich schwarz für deine Versetzung*), риторичний виклик співчуття (*Ich frag mich, warum du dich mit so was beschäftigst?!*), змалювання небажаних перспектив (*Die Ärzte sagen, die Viren werden gegen die Medikamente resistent, wenn du noch einmal die Therapie unterbrichst*).

Преферентними тактиками німецькомовних адресатів-нащадків є демонстрація здібностей (*Guck, ich hab ein gutes Zeugnis gekriegt / Gratuliere mir, ich ... / Sie werden noch von mir hören*), перепитування (*Weißt du, was ich wirklich Scheiße finde?!*), апелювання до аргументів батьків (*Du*

hast selber gesagt, dass...), пристосовування (Ich mach alles, wie du willst), замовчування, натякання (Ihr habt keine Chance. Ihr könnt nicht in mich reingucken. Ihr könnt euch niemals sicher sein), спростування (Das ist nicht wahr! Ich wollte bloß ...), звинувачення у відсутності уваги (Du hast genug Zeit, hier in der Sonne rumzuliegen! Und für deine Fingernägel, für deine Frisur und für deine Partys. Nur für deine Tochter hast du keine Zeit! Weil du immer nur an dich denkst!), психологічний тиск та провокації (Du und Papa... Ihr verteidigt mich nicht), зустрічне звинувачення (Ach ja?! Und was ist mit dir? Wenn du Opa nicht immer wie 'n Schwerverbrecher behandelt hättest, nur weil er im Krieg war, dann würde ich jetzt nicht in der Scheiße sitzen), ображання співрозмовника (Ja und?! Wo ist Ihr Problem damit?! Ihr, blöde, ...), удавана театралізація (Wieso das denn?! Darf mich jetzt jeder ungestraft beleidigen und beschimpfen?! Muss ich mir alles gefallen lassen?! Nur weil ich in der Klapse war?).

Залежно від механізму взаємодії інтенцій комунікантів виділяємо два типи ПД:

– кооперативний, що характеризується узгодженістю (або нейтральністю) інтенцій комунікантів та спрямованістю на реалізацію спільної мети; слід зазначити, що сюди ми відносимо і комунікацію, що відбувається в інтересах хоча б одного з комунікантів та не викликає спротиву з боку іншого. На основі цього кооперативний тип представлений двома підтипами: консенсусний (наявні сигнали співпраці з боку обох комунікантів), координуючий, що розвивається в інтересах одного з комунікантів (як правило того, що наділений ширшими комунікативними повноваженнями – адресанта-батька). В свою чергу координуючий підтип представлений двома видами: маніпулятивним, мета якого – домогтися змінити поведінку чи дії адресата, та інформативним, мета якого – отримати інформацію.

– конфронтативний, що характеризується розбіжністю вихідних інтенцій комунікантів та спрямований на вербалізацію конфлікту інтересів або цінностей.

Кооперативний консенсусний підтип ПД представляє собою реалізацію “ідеальної мовленнєвої ситуації”, де учасники, прагмастанови яких щодо предмету обговорення можуть протиставлятися або узгоджуватися, рівноправні у демонстрації та підтвердженні своїх думок. Структурно даний підтип ПД представлений послідовністю мовленнєвих дій: постановка проблеми – обговорення проблеми – вирішення проблеми. Комуніканти демонструють дружні, родинні стосунки. Характерними для кооперативного ПД є акти констатації, що реалізується констативами (*Du willst viel erreichen / Das ist nur 'n Missverständnis / Das kommt häufig vor... in dem Alter / Alles in Ordnung, mein Schatz*); питальними структурами з дискурсивною функцією фіксації проблеми (*Wie war die*

Party? Waren nette Leute da? Wer war das? Was würdest du noch alles tun, um berühmt zu werden? Hast du denn irgendeine Idee, wie du das Problem mit ihr lösen kannst?); експліцитні або імпліцитні асертиви з іллокуцією переконування (*Wenn du heute nicht extrem bist, hast du keinen Erfolg / Du weißt selbst, es ist blöd, den Vorschlag abzulehnen*); епістеми (*Ich bin sicher / ich meine / ich denke / ich bezweifle nicht / ich finde es logisch / ich finde es okay*); модальні дієслова з епістемічним значенням припущення (*können, müssen, sollen*); комісиви у формі висловлювань з футуральною перспективою (*Ich werde dir helfen / Alles wird wieder gut / Du sollst dir keine Sorgen machen*); директивів – інструкцій та порад (*Geh zum Arzt, er hilft dir / Komm, ich bring dich wieder ins Bett*).

Кооперативний координуючий підтип ПД характеризується зацікавленістю в результаті однією із сторін, яка й виступає ініціатором розмови та контролює процес її перебігу. З точки зору комунікативних цілей даний тип ПД реалізується двома підтипами: маніпулятивним та інформативним. У **маніпулятивному** підтипі головним комунікативним наміром є спонукання, яке реалізується через прямі та непрямі директиви (*Na los, red mit mir, Junge! Na komm, mein Junge*); лексичні предикати бажання *will, würde gerne, hätte gerne* (*Ich will dich verstehen*) та/або модальні слова та вирази у кон'юнктиві, які номінують деонтичну модальність *müssen, haben+zu+Inf.* (*Ich muss dir sagen / Ich hab dir was mitzuteilen*); питальні структури з іллокутивною силою спонукання (*Soll ich noch lange auf deine Antwort warten? Kannst du mir endlich mal die Antwort geben?*) В **інформативному** підтипі домінують акти інформування, маркерами яких є питальні структури (*Du willst also berühmt werden? Ist es das? Was soll das? Warum? Du hast Schwierigkeiten mit deiner Deutschlehrerin? Ihr habt doch sicher einen Vertrauenslehrer?!*) Адресант використовує широкий арсенал питальних дій у формі загальних, спеціальних питань, непрямих структур які позначають інформаційний дефіцит (*Sag mir / Ich wollte bloß wissen / Du hast mir (immer) noch nicht gesagt*).

Конфронтативний тип ПД характеризується конфліктом інтересів або цінностей комунікативних партнерів, які вступають в діалог з різними настановами та інтенціями. Особливість парентального дискурсу полягає в необов'язковості дотримання принципу кооперації. Комунікативна мета конфронтативного типу ПД – висловлення незадоволення наявним станом справ – визначає структуру ПД та вибір і організацію мовних засобів: констативів-повідомлень про тему конфлікту (*Oli, dir droht wegen Verstoß gegen das Waffengesetz eine Arreststrafe. Aber das ist noch nicht das Schlimmste. Schlimm ist die Sache vor allem wegen diesem Text, den du geschrieben hast / Ich hab aber keine Lust, wie ein enthirnter Klon zu funktionieren*). Протиставлення в суміжних репліках реалізує прагманастанову на контраргументацію і актуалізується, насамперед, в

граматичній категорії заперечення (*Ich geh da nicht rein / Ich mach das nicht*). Протиставлення проявляється і через смислові відносини на основі аксіологічних опозицій (*Na, klar, alle sind Scheiße. Klar, Schuld sind immer die Schüler. Die sind faul, gewalttätig und geisteskrank / Und wenn ich nicht genau das schreibe, was schon zehn tausend Idioten vor mir geschrieben haben, dann krieg ich null Punkte!*). Питальні структури, на відміну від кооперативного типу, де вони спрямовані на дефініцію теми, в конфронтативному типі мають на меті висловити нерозуміння позиції (аргументів) адресата (*Ja und?! Wo ist Ihr Problem damit? / Fragst du mich das im Ernst?!*), зневагу до аргументів співрозмовника (*Wie kann man nur so blöd sein?, Wie meinst du das?*), емоційний протест проти дій опонента (*Ihr könnt hier doch nicht einfach alles durchwählen?*). Конфронтативний тип ПД може містити емотиви (*Das ist Erpressung! Unternehmt doch was, verdammt noch mal!*), декларативи з іллокутивною силою осуду, звинувачення (*Wenn ich sitzen bleibe, dann wegen ihnen*), директиви з іллокуціями заборони (*Schrei mich nicht an! / Ich verbiete dir...*), застереження (*Ich warne dich, mach das nicht*).

Таким чином, дослідивши стратегії парентального німецькомовного дискурсу, можна стверджувати, що існують преферентні тактики, кожна з яких у процесі розвитку дискурсу виконує певні дискурсивні функції і має відповідні мовні маркери лексико-семантичного та граматико-семантичного рівнів. Перспективним для подальшого дослідження вважаємо проведення подібного аналізу для матримоніального дискурсу та дискурсу сублінгів.

Література:

1. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: структура и динамика. – М.: КомКнига, 2005. – 320 с.
2. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англomовної сім'ї. – Автореф. дис... канд. філол. наук: 10. 02. 04. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 21 с.
3. Ємельянова О. В. До питання про типологічні особливості діалогічного дискурсу закоханих // Вісн. СумДУ: сер. "Філологія". – 2005. – № 5(77). – С. 114-119.
4. Сухих С. А., Зеленская В. В. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса. – Краснодар: Изд-во Кубан ун-та, 1998. – 96 с.